

Анастасія К. Базиленко¹, Денис О. Ленюський², Ірина В. Маслянікова³
**ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ЗС УКРАЇНИ**

Стаття присвячена комплексному аналізу системи соціального та правового захисту військовослужбовців збройних сил України. Розглянуто основні нормативно-правові акти, що регулюють соціальний захист військовослужбовців. Окреслено особливості соціального захисту в сучасних умовах в Україні. Досліджено теоретичні аспекти правової основи соціального забезпечення, здійснено аналіз діючих систем в інших країнах, зокрема на прикладі армії США. Визначено основні проблеми соціального захисту учасників бойових дій, визначено мету реформування соціального захисту військовослужбовців та запропоновано практико-орієнтовані рекомендації для поліпшення системи соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, військовослужбовці, Збройні Сили України.

Рис. 3. Літ. 20.

DOI: 10.32752/1993-6788-2024-2-282-6-17

Anastasia Bazylenko, Denis Leniushkyi, Iryna Maslyanikova
**FEATURES OF THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION
AND SOCIAL SECURITY OF MILITARY SERVANTS
OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE**

The article is devoted to a comprehensive analysis of the system of social and legal protection of military personnel of the Armed Forces of Ukraine. The main regulatory legal acts regulating the social protection of military personnel are considered. The features of social protection in modern conditions in Ukraine are outlined. The theoretical aspects of the legal basis of social security are studied, the analysis of existing systems in other countries is carried out, in particular, using the example of the US Army. The main problems of social protection of combatants are identified, the goal of reforming the social protection of military personnel is determined, and practice-oriented recommendations for improving the social protection system are proposed.

Keywords: social protection, social security, military personnel, Armed Forces of Ukraine.

Peer-reviewed, approved and placed: 02.12.2024

Постановка проблеми. Кожна держава нерозривно пов'язує своє існування із розвитком власних державних інститутів, які втрачають свою ефективність в зв'язку з неналежною підтримкою (забезпечення) з боку держави. В сучасних умовах та складних реаліях одним із необхідних та вкрай важливих державних інститутів є збройні сили. Саме цим викликано актуальність та попит наукових досліджень у цій сфері. Насамперед вирішення потребують питання соціальної захищеності військовослужбовців та членів їх сімей.

На сьогодні тематика соціальне забезпечення та захисту військово службовців ЗСУ є досить болючою. В умовах повномасштабного вторгнення

¹ Open International University of Human Development "Ukraine". Ukraine.

² Open International University of Human Development "Ukraine". Ukraine.

³ Open International University of Human Development "Ukraine". Ukraine.

російської федерації залишається важливим питання належного рівня (справедливого) соціального захисту військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь в захисті державного суверенітету України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями соціального захисту різних категорій займалися багато науковців та вчених (Н. Б. Болотіна, М. О. Шульга, В. С. Венедіктов, В. І. Щербина, М. Я. Данилевський, К. Ю. Мельник, Л. Т. Тюптя, І. М. Сирота, Н. В. Пададименко та інші). Стосовно питань СЗЗ в/сл. значний внесок було зроблено такими вченими, як О. С. Бухтіяров, В. І. Алещенко, В. М. Бондар, С. П. Пасіка, А. Л. Папікян, В. Й. Пашинський, О. П. Сайнецький, Ю. О. Прудов, А. М. Синиця.

Мета дослідження. Аналіз проблем соціального захисту та забезпечення військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей.

Основні результати дослідження. Соціальний захист в ЗСУ реалізується шляхом надання військовослужбовцям та їх сім'ям, а також іншим категоріям громадян, визначеним законодавством, соціальної допомоги, пільг та компенсацій у відповідності з чинними законами. Ця реалізація принципів та основних напрямів соціальної політики відбувається через: систему соціального захисту, яка включає гарантовані Конституцією України економічні та правові заходи для забезпечення осіб, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, умовами для подолання цих труднощів та рівної участі у суспільному житті; систему соціального захисту через обов'язкове соціального страхування та надання додаткової соціальної допомоги; соціальну допомогу, яка включає різні заходи для забезпечення соціального захисту громадян, такі як надання матеріальної допомоги та соціального обслуговування.

Соціальний захист військовослужбовців ЗСУ є прямим обов'язком держави. У зв'язку з особливим характером військ. служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надається визначений законом комплекс соціального забезпечення. Проте, на сьогодні питанню соціального забезпечення військовослужбовців не приділено достатньої уваги і це є суттєвим недоліком, враховуючи факт наявності воєнних дій в Україні. Тому достойний аналіз соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей є одним із основних напрямків даного дослідження. «Кращі з кращих – ті, хто захищає Соборність України зі зброєю в руках – повинні мати від держави шану і словом, і ділом».

При визначенні поняття соціального забезпечення військовослужбовців та його видів, слід відмітити, що їх законодавче визначення відсутнє, на відміну від поняття соціальний захист військовослужбовців. Так, згідно з Законом, соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених Законом [7]. Основною метою соціального

захисту військовослужбовців є всебічне забезпечення особового складу та членів їхніх сімей, що компенсує обмеження, встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які є характерними саме для цієї категорії працівників. Відмінність між соціальним захистом військовослужбовців та соціальним захистом інших працездатних громадян полягає в тому, що військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок захисту Вітчизни, обмежені в ряді конституційних прав та свобод. Таким чином, враховуючи ці обставини, необхідно вживати специфічних заходів для зниження або запобігання негативному впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які, через особливості своєї службової діяльності, не мають інших джерел для гідного існування.

Зазначається, що з моменту прийняття Закону від 20.12.1991 №2011-ХІІ термін «соціальне забезпечення» був замінений терміном «соціальний захист». До цього часу для військовослужбовців застосовувався саме термін «соціальне забезпечення». О. П. Сайнецький, досліджуючи аспекти соціальне забезпечення військовослужбовців ЗСУ, підкреслює, що це особлива категорія осіб, яка перебуває в умовах, відмінних від умов життя інших осіб. Таким чином, для цієї категорії слід застосовувати термін «соціальне забезпечення» як конкретизацію заходів соціального захисту в особливих ситуаціях, при настанні соціальних ризиків [17, с. 208].

С. П. Пасіка ділить думку, що до в/сл. та членів їх сімей слід використовувати термін «соціальне забезпечення», в той час як термін «соціальний захист» можна застосовувати до осіб, які були звільнені з військ. служби і втратили здатність самостійно забезпечувати себе та свою сім'ю на належному рівні. Його позиція визначає соціальне забезпечення військовослужбовців як систему економіко-правових заходів, спрямованих державою на забезпечення військовослужбовців належним рівнем грошового, медичного, житлового, речового, продовольчого та інших видів забезпечення. Ця точка зору вказує на важливість врахування особливостей військ. служби та потреб військовослужбовців у соціальному забезпеченні, яке має бути відповідним характером їхньої службової діяльності. Такий підхід передбачає забезпечення необхідних ресурсів для забезпечення їхнього життя та функціонування, враховуючи виклики та ризики, пов'язані із специфікою військ. служби [12, 13, 14].

Система матеріального забезпечення, яку вважає М. О. Шишлюк додатковим видом соціального захисту військовослужбовців, включає в себе грошове, житлове, речове, медичне і продовольче забезпечення. Це підкреслює комплексний характер соціальної підтримки, яка має охоплювати різні аспекти життя військовослужбовців та членів їх сімей для забезпечення повноцінного і комфортного існування, враховуючи їхню службову специфіку та особливості [20].

Ці різні аспекти матеріального забезпечення вказують на комплексний характер соціального захисту для військовослужбовців, який охоплює різні сфери їхнього життя. Розглядаючи вказані визначення соціального забезпечення та захисту, очевидно, що потрібно деталізувати терміни «соціальний захист військовослужбовців» та «соціальне забезпечення військовослужбовців».

Останнім часом склалася ситуація, коли держава, законодавчо наділивши військовослужбовців особливим соціальним статусом з усіма правами, фактично не може забезпечити їхню повну реалізацію.

В концепції національної безпеки збройним силам відводиться головна роль у забезпеченні військ. безпеки країни. При цьому військам повинні надати можливість адекватно реагувати на загрози, які можуть виникнути, при раціональних витратах на національну оборону. В цих умовах особливу важливість набувають питання захисту та підвищення рівня задоволення соціально-економічних інтересів військовослужбовців та громадян, звільнених від військової служби, та членів їх сімей. Вважаємо, що це — найважливіший невід'ємний компонент військ. реформи України, яка наразі триває, має відповідати реальним проблемам оборони.

Метою оборонної реформи є розвиток спроможностей МОУ та ЗСУ відповідно до євроатлантичних норм та критеріїв членства в НАТО. Для забезпечення проведення цієї реформи передбачається внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів за різними напрямками, серед яких удосконалення законодавства з питань посилення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, підтримання необхідного рівня соціальних стандартів військової служби та служби у військовому резерві; приведення рівня матеріального та інших видів забезпечення військовослужбовців у відповідність із встановленими для них законодавством правами і свободами, з урахуванням ризиків їхньому життю та здоров'ю, складних соціально-побутових умов проходження військової служби.

У розвинутих країнах світу проблеми захисту військовослужбовців вирішуються шляхом комплексної взаємодії усіх факторів, що забезпечують цій категорії нормальні умови для повсякденної життєдіяльності та якісного виконання покладених на них обов'язків. Існуюча на сьогоднішній день система соціального забезпечення та захисту військовослужбовців в Україні не в змозі відповідати сучасним вимогам. Вивчення іноземного досвіду може допомогти в зміні складеного положення та створити систему соціального захисту соціальне забезпечення та захист армій іноземних держав для її можливого застосування в умовах військової реформи ЗСУ.

Розглядається система соціального захисту ЗСУ та Збройних Сил США, її економічні відносини, що виникають з приводу задоволення соціально-економічних інтересів військовослужбовців.

Для отримання інформації про існуючі проблеми соціального захисту соціальне забезпечення, було проведено емпіричне дослідження та використано метод аналізу документів.

Положення в ЗСУ та країни в цілому вимагає проведення таких досліджень захисту соціально-економічних інтересів, які не тільки поглиблювали б розуміння її складної та диференційованої структури, але й давали б можливість обґрунтувати способи, шляхи, форми та методи задоволення соціально-економічних інтересів професійних військовослужбовців, запропонувати шляхи підвищення ефективності механізму реалізації соціально-економічних інтересів професійних військовослужбовців.

Основними критеріями соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей повинні виступати: принцип соціальної справедливості; принцип суспільної доцільності; принцип економічної ефективності; принцип пріоритету державних засад.

Таким чином, держава повинна регламентувати питання, пов'язані із соціальним забезпеченням та захистом військовослужбовців і членів їх сімей, гарантувати їм дотримання основних прав і пільг як у період військової служби, так і після звільнення з неї.

Реалізація пільг, що надаються військовослужбовцям США: військово-політичне керівництво США розглядає дотримання соціально-правового статусу та гарантій військовослужбовців у якості обов'язкових умов збереження та підвищення престижності та привабливості служби у збройних силах, а також стимулювання особистого складу до підвищення професіоналізму та продовження військ. кар'єри. Впроваджена в США державна програма страхування життя військовослужбовців збройних сил, введена в дію 29 вересня 1965 року федеральним законом P.L. 89-214. Відповідальність за реалізацію програми було покладено на Міністерство по справах ветеранів. Спочатку програмою було забезпечено страхування життя тільки військовослужбовців регулярних сил, проте у подальшому в результаті ряду поетапних змін у програмі до 1974 року, до неї були включені військовослужбовців резерву та національної гвардії, а також курсанти вищих військ. навчальних закладів. Страхова сума з моменту затвердження програми зросла з 10 до 250 000 \$. Страхування життя військовослужбовців на всю страхову суму вступає в силу автоматично з моменту зарахування його до лав Збройних Сил США і діє протягом всього терміну служби та ще 120 днів після звільнення, за винятком випадків втрати працездатності, при яких страховка дійсна до її відновлення. Розміри щомісячного страхового внеску становлять 16,5 \$ і вираховуються з грошового забезпечення в/сл. автоматично. Пільги колишнім військовослужбовцям та членам їх сімей надаються відповідно до законодавства США: американські громадяни, які прослужили на військ. службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів) і звільнені не з причини непристойної поведінки, підпадають під категорію "ветеран" і отримують право на користування певними пільгами. Для звільнених за інвалідністю мінімальні терміни служби не встановлюються.

До числа основних пільг, передбачених американськими законами для ветеранів Збройних Сил США, відносяться: виплати допомоги по інвалідності; реалізація програми професійної реабілітації; надання допомоги в отриманні освіти; психотерапевтична допомога ветеранам війни; надання допомоги працевлаштування; виплати допомоги безробітним; здійснює на пільгових умовах медичне обслуговування, страхування життя, надання позик на будівництво житла, організацію охорони та деякі інші послуги. Щомісячні послуги по інвалідності виплачуються ветеранам з втратою працездатності від 10 і більше відсотків за умови, що інвалідність є результатом хвороби або поранення, отриманих при виконанні службових обов'язків.

Отже, соціально-економічне забезпечення військовослужбовців представляє собою комплекс соціально-економічних відносин, які

включають в себе аспекти освіти, розподілу та використання спеціальних фондів грошових коштів з метою максимального задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців, визначених державою з урахуванням їх соціального статусу. Ознаки соціально-економічного забезпечення Збройних Сил повністю відповідають ознакам «соціального забезпечення», але мають свої відмінності враховуючи специфіку цієї сфери.

Для отримання інформації про існуючі проблеми соціального забезпечення та захисту, було проведено емпіричне дослідження. Дослідження здійснювалося серед військовослужбовців в зоні проведення завдань за призначенням.

Для якісного проведення участі в дослідженні, були сформовані 3 фокус-групи, розподілені за критеріями військового стажу:

1. Фокус-група № 1 – військовослужбовці зі стажем менше 5 років – 15 осіб;
2. Фокус-група № 2 – військовослужбовці зі стажем більше 5-10 років – 15 осіб;
3. Фокус-група № 3 – військовослужбовці зі стажем більше 20 років 13 осіб.

Нижче буде представлений сукупний аналіз отриманих даних по трьох фокус-груп. Дані, містять не тільки інформацію про ставлення військовослужбовців до досліджуваної проблеми, а й ступінь активності сформованих груп, аналіз ставлення до теми обговорення, емоційні реакції і ступінь продуктивності міжособистісної комунікації. Також отримані дані будуть представлені в порівнянні з деякими, важливими для мети дослідження, параметрами. Це буде зроблено з тією метою, щоб на виході не тільки досягти мети дослідження, а й розробити практико-орієнтовані рекомендації для поліпшення соціального забезпечення та захисту військовослужбовців, як загальні, так і часткові, в силу військового стажу.

Основною метою опитування було визначити:

Ступінь задоволення військовослужбовців і ветеранів війни рівнем соціального захисту.

Визначити, чи відповідає забезпечення та доступність їхнім потребам і очікуванням.

Оцінити загальний стан справ у сферах соціального захисту та забезпечення для військових пенсіонерів.

В результаті отриманих відповідей першого блоку запитань ми спостерігаємо наступні показники:

33,33% респондентів до 30 років;

20% - до 40 років;

33.3% - до 50 років;

13, 3% віком понад 60 років;

80% опитаних респондентів мають досвід отримання соціальних послуг та підтримки.

27% респондентів отримують соціальну допомогу, 60 – інші види допомоги.

50% респондентів-військових пенсіонерів після вторгнення російської федерації повернулися до військової служби по мобілізації.

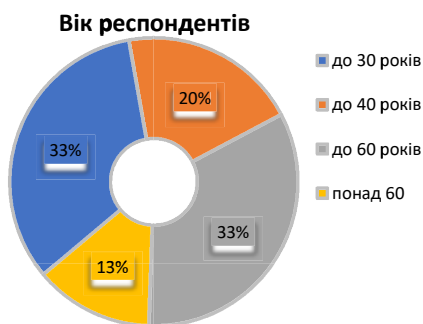

Рис. 1. Вік респондентів, розроблено авторами

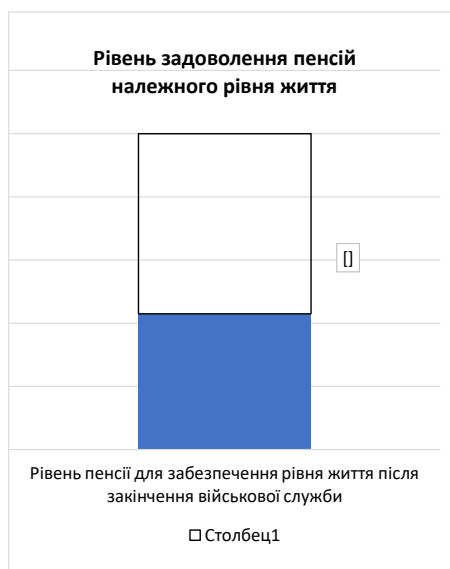

Рис. 2. Задоволення пенсій належного рівня життя, розроблено авторами

Проведено опитування респондентів, що отримують військову пенсію з метою з'ясування рівня забезпечення нею потреб пенсіонерів після закінчення військової служби за шкалою від 1 до 10-ти, де 0 – повністю не забезпечує, 10 – повністю забезпечує належний рівень життя.

Внаслідок опитування ними встановлено середній бал забезпечення пенсією належного рівня життя після закінчення військової служби 4,3 бали.

Вище наведене визначає низький рівень забезпечення пенсією, що змушує шукати додаткового заробітку.

Під час опитування респондентів встановлено, що 47% потребували медичної допомоги через військові травми, та мали змогу оцінити доступність та якість медичних послуг. В ході опитування респондентами визначено досить непоганий середній бал медичних послуг 6,3 бали.

Рис. 3. Доступність та якість медичних послуг, розроблено авторами

Тільки 10% рецензентів, що перебувають в черзі на отримання службового житла його отримали.

Серед 100% рецензентів 27% – солдати, 26,4% – сержанти, 26,6% – офіцери, 33,3, 13,3 – військові пенсіонери. Кожен другий з них визначає проблеми соціального захисту та забезпечення військовослужбовців.

Отже, детальне вивчення реалізованої стратегії соціального розвитку ЗСУ на період до 2022 року показує її спроможність, правильність визначення переліку поставлених завдань та методів їх вирішення, водночас розглянувши систему соціально-економічного забезпечення військовослужбовців армії США пропонується додаткові заходи щодо покращення якості життя та служби військовослужбовців:

1. Створення ефективних нових та удосконалення існуючих законопроектів, які регламентують як повсякденну життєдіяльність військовослужбовців, так і нормативно-правових актів, що стосуються виключно соціально-економічного забезпечення. Розробити та впровадити нові базові соціальні стандарти та нормативи якості життя військовослужбовців, механізми їх індексації, середньо- та довгострокові програми соціального захисту;

2. Організувати спеціальні органи у військових командуваннях, які стежили б за перебігом реформування, контролювали б виконання законів на місцях, займалися збором та опрацюванням скарг та заяв військовослужбовців стосовно їх соціально-економічного забезпечення. На підставі даних представлених цими органами будуть оперативно вноситись зміни до нормативно-правових актів, запобігатимуться спроби негативного впливу на перебіг реформ, а передовий досвід поширюватиметься і впроваджуватиметься всебічно. З урахуванням закордонного досвіду створити нові типи установ соціального захисту, орієнтованих на надання економічних, правових, соціально-психологічних, медико-реабілітаційних послуг.

3. Скорочення та укрупнення існуючих військових навчальних закладів, щоб у кожного роду військ був свій навчальний заклад, який забезпечує його кваліфікованими спеціалістами, для фахівців тилових служб також доцільно організувати єдиний центр підготовки. Також назріла проблема переоснащення, поповнення кваліфікованим викладацьким складом з числа кадрових офіцерів та офіцерів, що перебувають у запасі (мають поранення, обмеження здоров'я та не підлягають поверненню на місця проведення бойових дій) та відставці, розширення матеріально-технічної бази до вимог сучасних стандартів.

4. У сфері житлового забезпечення необхідне створення гуртожитків, що відповідають передовим вимогам для військовослужбовців контрактників рядового та сержантського складу. Створення фонду службового житла для молодих та несімейних офіцерів. При неможливості будівництва необхідно здійснювати щомісячні виплати військовослужбовцям за піднайом (оренду) житлових приміщень, причому норми виплат повинні встановлюватися для кожного гарнізону окремо та індексуватися щорічно. Щорічний перерахунок коштів на рахунок учасників накопичувально-іпотечної системи забезпечення житлом має враховувати рівень інфляції та рівень цін на житло у конкретному регіоні країни.

5. Враховуючи традиції українського війська, що історично склалися, та особливості військової служби, забезпечити включення в систему соціального захисту — духовні цінності, що базуються на ідеях державного патріотизму та служіння своєму народові. Для цього необхідно створення широкої мережі різних об'єднань та асоціацій, основним завданням яких є захист прав військовослужбовців, ветеранів війни, ВПС та ВМС, а також членів їх сімей для ефективної дії у таких напрямках, як підвищення грошового забезпечення та пенсій, забезпечення гарантій на реабілітацію, працевлаштування після звільнення із лав ЗСУ, сприяння у вирішенні різних соц. проблем. Організаційні заходи щодо залучення громадян, особливо молоді, на військову службу (продумана реклама Збройних Сил, причому з поясненням, що крім грошей ви отримаєте відмінні навички та професію, а також працевлаштування в разі звільнення). У найкоротший термін відновити зруйновану систему виховання молоді на історичних традиціях нашого війська.

6. Військовослужбовці занадто замуштровані своїми казармами і не можуть вільно та креативно дивитися на проблеми, що склалися. Таким чином вважаємо, що треба створити умови для всебічного розвитку військовослужбовців, докорінно поліпшити умови військової праці, а також побут та дозвілля, шляхом створення нових культурно-розважальних та спортивних центрів.

7. Покращити ефективність речового забезпечення шляхом створення річного фонду коштів рівних вартості належного речового майна. Цей фонд військовослужбовців має право витратити як на придбання готового речового майна, так і його пошиття в ательє. Продовження термінів носіння форми шляхом дбайливого до неї ставлення забезпечить економію коштів фонду, які наприкінці календарного року виплачуватимуть військовослужбовцям.

8. Організувати сучасні їдальні, кав'ярні для якісного харчування військовослужбовців за контрактом та офіцерського складу, за доступними цінами. Оплату харчування проводити шляхом підсумовування вартості та його оплати наприкінці місяця шляхом утримання з грошового забезпечення. Ми переконані, — ці заходи поряд з викладеними в стратегії соціального розвитку ЗСУ повинні забезпечити ефективне вирішення проблем, що склалися в українських військах. Нам всім належить взяти безпосередню участь у реалізації реформ Збройних Сил і, впевнені, що більшості з нас це під силу.

31.07.2021 року генерал-майор В. Залужний — тоді ще Головнокомандувач ЗСУ сказав: «Загальний курс на реформування Збройних Сил України відповідно до принципів і стандартів НАТО залишається незворотним. І ключове тут - принципи. Зміни мають відбутися передусім у світогляді і ставленні до людей. Я б хотів, щоб ви повернулися обличчям до своїх підлеглих. Моє ставлення до людей не змінювалося протягом всієї моєї служби» (Залужний, 2021).

Отже, враховуючи усі ці аспекти, важливо вжити заходів для створення ефективного фінансового механізму соціального забезпечення військовослужбовців, щоб вчасно визначати їхні потреби та гарантувати повноцінний захист.

Висновки. У ході даного дослідження було проведено комплексний аналіз системи соціального та правового захисту військовослужбовців ЗСУ. В результаті проведення теоретико-емпіричного дослідження можемо стверджувати, що загальною констатацією є необхідність подальших реформ у системі соціального захисту військовослужбовців для вдосконалення їхнього соціально-економічного становища, а також адаптації до сучасних стандартів та викликів. Оптимізація структури грошового забезпечення, підвищення рівня соціальних гарантій та удосконалення механізмів стимулювання військовослужбовців можуть сприяти покращенню системи соціального захисту у цілому. Зазначені рекомендації можуть стати основою для подальших кроків у напрямку підвищення ефективності соціального та правового захисту військовослужбовців ЗСУ.

1. Аналітична доповідь до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К. : НІСД, 2014. 148 с.

2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. : НІСД, 2015. 684 с.

3. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблеми термінів і понять [текст]. Право України. 2000. № 4. с. 35—40.

4. Верба О. С. Соціальний захист військовослужбовців в Україні [текст]. Юридична наука. 2012. № 2. с. 164—172.

5. Закон України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <http://www.rada.gov.ua> Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [текст] від 09.04.1992 № 2263-ХІІ. Відомості верховної ради. 1992. № 29. ст. 400.

6. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р., № 2011. ХІІ (зі змінами).

7. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Голос України. 1992. 10 січня.

8. Конституція України [текст]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр. Відомості Верховної ради. 1996. № 30. ст. 141.

9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

10. Міністерство соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.gov.ua//dsvv.gov.ua/pro-derzhavnu-sluzhbu/orhanizatsijno-planovarobota/osnovni-napryamy-diyalnosti.html>

11. Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних сил України [текст]: автореф. дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2011. 20 с.

12. Пасіка С. П. Формування системи соціального забезпечення військовослужбовців [текст]. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 1(181). с. 44–47.

13. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріжжя. 2011. 21 с.

14. Постанова Кабінету міністрів України від 12.07.2017 р. №497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної допомоги ветеранам війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» (зі змінами від 18.04.2023 №331).

15. Постанова Кабінету міністрів України від 31.03.2015 р. №200 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням» (зі змінами від 20.05.2022 №605).

16. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. Митна справа, 2013. № 5 (89). С. 204–209.

17. Чимишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 гроші, фінанси та кредит. К. 2011. 261 с.

18. Шамрай В. О. Повноваження органів державної влади у сфері соціального забезпечення військовослужбовців [текст]. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2011. № 1 (57). с. 66–72.

19. Шишлюк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців [текст]. Трудове законодавство : шляхи реформування. 2013. с. 281–283.

1. Analitichna dopovid do pozacherhovoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy u sferi natsionalnoi bezpeky». К. : NISD, 2014. 148 s.

2. Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2015 rotsi». К. : NISD, 2015. 684 s.

3. Bolotina N. B. Pravo liudyny na sotsialne zabezpechennia v Ukrainy: problemy terminiv i poni-at [tekst]. Pravo Ukrainy. 2000. № 4. s. 35–40.

4. Verba O. S. Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv v Ukraini [tekst]. Yurydychna nauka. 2012. № 2. s. 164–172.

5. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do statti 6 Zakonu Ukrainy «Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu». URL: <http://www.rada.gov.ua>

6. Zakon Ukrainy «Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnenykh z viyskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib» [tekst] vid 09.04 1992 № 2263-XII. Vidomosti verkhovnoi rady. 1992. № 29. st. 400.

7. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei» vid 20.12.1991 r., № 2011. KhII (zi zminamy).

8. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei». Holos Ukrainy. 1992. 10 sichnia.

9. Konstytutsiia Ukrainy [tekst]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-vr. Vidomosti verkhovnoi rady. 1996. № 30. st. 141.
10. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava: Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
11. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <http://www.mlsp.gov.ua//dsv.gov.ua/pro-derzhavnu-sluzhbu/orhanizatsijno-planovarobota/osnovni-napryamy-diyalnosti.html>
12. Pasika S. P. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh syl Ukrainy [tekst]: avtoref. dys.... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo». 2011. 20 s.
13. Pasika S. P. Formuvannia systemy sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv [tekst]. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2011. № 1(181). s. 44–47.
14. Pasika S.P. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yurydychnykh nauk: spets. 12.00.07 administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo. Zaporizhzhia. 2011. 21 s.
15. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 12.07.2017 r. №497 «Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia zdiisnennia zakhodiv iz psykholohichnoi dopomohy veteranam viiny, osobam, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chlenam simej takykh osib, postrazhdalym uchasykam Revoliutsii Hidnosti, chlenam simej zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny, chlenam simej zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy» (zi zminamy vid 18.04.2023 №331).
16. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 31.03.2015 r. №200 «Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti na zabezpechennia postrazhdalenykh uchasykiv Revoliutsii Hidnosti, uchasykiv antyterorystychnoi operatsii ta osib, yaki zdiisniuvaly zakhody iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh, chleniv simej zahyblykh (pomerlykh) takykh osib sanatoriumo-kurortnym likuvanniam» (zi zminamy vid 20.05.2022 №605).
17. Sainetskyi O. P. Zmist ta osoblyvosti sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv yak pravovoho yavyscha. Mytna sprava, 2013. № 5 (89). S. 204–209.
18. Chimysenko S.M. Biudzhetni mekhanizm finansuvannia osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy: dysertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekonom. nauk : spets. 08.00.08 hroshi, finansy ta kredyt. K. 2011. 261 s.
19. Shamrai V. O. Povnovazhennia orhaniv derzhavnoi vlady u sferi sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv [tekst]. Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy. 2011. № 1 (57). s. 66–72.
20. Shyshliuk M. O. Materialne zabezpechennia u zviazku z neobkhidnistiu kompensatsii okremykh vydatkiv yak dodatkovyi vyd sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtiv [tekst]. Trudove zakonodavstvo : shliakhy reformuvannia. 2013. s. 281–283.